

TÜRKİYE KIRSALINDA SİYASETİN DİNAMİKLERİ¹

Joseph S. SZYLIOWICZ*
(Çeviren: Resul BABAĞLU)**

¹ Bu çalışma, Joseph S. Szyliowicz, "The Political Dynamics of Rural Turkey", **Middle East Journal**, Vol. 16, No.4, (Autumn, 1962), pp.430-442. Künyeli eserin Türkçeye tercüme ve değerlendirmesini içermektedir. Söz konusu eserin tercüme edilmesinde yazar Joseph S. Szyliowicz'e ve Middle East Journal'ın yayın editörü Passel Jacob'a tarafıma sağlamış oldukları imkân için ve eserin tercümesinin yayınlanması aşamasındaki titiz değerlendirmeleri için Atatürk Yolu dergisi yayın hakemlerine müteşekkirim. (Çevirenin notu [ç.n.])

* [ç.n.] Uzun yıllar boyunca Türkiye Çalışmaları Derneği ve Ortadoğu Çalışmaları Enstitüsü'nde yönetici ve üyelik görevlerinde bulunmuş olan ABD'li sosyal bilimci Szyliowicz, birçok ülkede, sosyal bilimlerin çeşitli dallarında araştırmalar yürütmüştür. 1976-1978 yılları arasında Türkiye'de Amerikan Araştırma Enstitüsü bünyesinde çalışmalarını sürdürmüş olan Szyliowicz'in Osmanlı-Türk ve Ortadoğu tarihi ile ilgili eserleri; modernleşme paradigması çerçevesinde eğitim, toplum, idari ve teknolojik gelişim gibi alanlarda önemli tespitler içermektedir. **Political Change in rural Turkey, Erdemli: A Case Study** (The Hague: Mouton & Co. For the Near and Middle East Institute, Columbia University, 1966); **Education and Modernization in the Middle East** Cornell University Press, Ithaca, NY, 1973); **The Contemporary Middle East, Transition and Innovation** Random House, New York, 1965); **Politics, Technology and Development: Decision Making in the Turkish Iron and Steel Industry** St. Martin's Press, NY and London, The Macmillan Press Ltd/St. Antony's College Series, 1991); **Religious Education of the Future of the Turkish State** (UCLA: Center for Near Eastern Studies, UCLA, 1992); **Petropolitics and Atlantic Alliance National Security Affairs Monograph 76-1** (National Defense University, Research Directorate, 1976); "Education and Political Development" in M. Heper ed, **Politics in the 3rd Turkish Republic** (Westview, 1993); "Education" in L.C. Brown, ed., **The Imperial Legacy: The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East** Columbia University Press, NY, 1995); "Perspectives on Technology: The Case of the Printing Press in the Ottoman Empire in E. İhsanoğlu ed., **Transfer of Modern Science & Technology to the Muslim World** Resource Center for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1992) Reprinted in *Archivum Ottomanicum*, Vol. II, 1986 (1988), pp. 249-259; "Turkey" in P. Altbach, ed. **Student Political Activism - An International Reference Handbook** CT: Greenwood Press, Westport, 1990); "Atatürk and Educational Modernization" in G. Gulmez, (ed.) **Ataturk Centennial Album** (NY: Federation of Turkish American Societies, Inc. 1982) reprinted from *Journal of the American Institute for the Study of Middle East Civilization*,

ÖZ

Joseph S. Szyliowicz'in "The Political Dynamics of Rural Turkey" başlıklı makalesi Demokrat Parti'nin iktidarda bulunduğu dönemde (1950-1960) uyguladığı politikalarıyla Türkiye kırsalında siyasi dinamikleri nasıl değiştirdiğine dair önemli bulgular sunan bir çalışmadır. Bu çalışma, Türk tarih yazımında üzerinde önemle durulan konuların başında gelen Türkiye'de çok partili sisteme geçiş yıllarının toplumsal düzlemde yarattığı etkileri dışarıdan bir gözle objektif olarak değerlendirmesi açısından da ayrıca önemlidir. Türkiye'de çok partili demokrasiye geçişin iç ve dış nedenleri ile ilgili yazılmış sayısız değerlendirmenin yanında, Szyliowicz'in eserini ayırıcı kılan yönü hiç kuşkusuz meseleye yaklaşımında tarihsel sosyolojinin temel verilerinden yararlanma yoluna gitmiş olmasıdır. Türkiye'de demokrasinin uzun ve sancılı serüveninin başlangıç yıllarını ele alan bu çalışmada ulaşılan bulguların birçok yönüyle günümüzün taşra Türkiyesi'nde geçerliliğini önemli ölçüde koruması, söz konusu eserin Türkçe'ye kazandırılmasını gerekli kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Demokrat Parti, Demokrasi, Cumhuriyet Halk Partisi, Köylüler

THE POLITICAL DYNAMICS OF RURAL TURKEY

ABSTRACT

Joseph s. Szyliowicz's article titled as "The Political Dynamics of Rural Turkey" is an important study that provides valuable findings about how the Democratic Party changed the political dynamics n rural Turkey with the policies it applied during the period when it was in power. This study is also important in terms of objectively evaluating the effects of transition period of competitive democracy in Turkey at the social level, which is still one of the most important issues in history writing in

Vol. 1, No. 3-4 Autumn/Winter 1980-1981; "The Ottoman Empire" in **Commoners, Climber and Notables: A Sampler of Studies on Social Ranking in the Middle East**, C.A.O. Van Nieuwenhuijze, ed. E.J. Brill, Leiden, 1977); "Changes in the Recruitment Patterns and Career-Lines of Ottoman Provincial Administrators During the Nineteenth Century" in M. Ma'oz, ed., **Studies on Palestine During the Ottoman Period**, The Magnes Press, Hebrew University, Jerusalem, 1975; "Modernization and Elite Circulation in Turkey" in F. Tachau, ed., **Elites and Modernization in the Middle East** Mass.: Shenkman Publishing Co., Cambridge, 1974; "Student Activism in Turkey" in D. Sinor (ed.), **Proceedings of the XXVII International Congress of Orientalists** Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1969); "The Iron and Steel Industry in Turkey," **Turkish Studies Association Bulletin**, March 1983, Vol. 7 /1, pp. 15-19, reprinted as "La Sidurrgie en Turquie" in **Equipe de la Recherche sur la Turquie** Centre d'Etudes et de Recherches Internationales, Foundation Nationale des Sciences Politiques, Paris, 1985 vs. gibi eserlerin müellifi olan Szyliowicz, günümüzde çalışmalarını University of Denver bünyesinde sürdürmektedir.

** Yrd. Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-posta: babaogluresul@hotmail.com

Turkey as well. The distinctive aspect of Szyliowicz's study being different than the myriad evaluations about the internal and external causes of transition to multi-party democracy in Turkey, is undoubtedly its use of the basic data of the sociology on this matter. The findings of this study, which deals with the beginnings of the long and painful adventure of democracy in Turkey, have required the work to be translated into Turkish since these findings considerably protects the validity in today's rural Turkey in many respects.

Keywords: Turkey, Democratic Party, Democracy, Republican People's Party, Peasants

Türkiye'deki son gelişmeler, bir kez daha köylülerin ülkenin geleceğini belirlemede önemli bir rol oynayacağını göstermiştir.² Demokrat Parti'nin³ uyguladığı siyasetin bir sonucu olarak taşrada köylülerin kazandığı itibarlı 10 yıl, 1960 darbesi ile sona erdirildi. 1950-1960 yılları boyunca DP'nin seçimlerde elde ettiği başarının sırrı, Partinin durmaksızın köylülerin refahına verdiği önemde yatmaktaydı. Ülkenin tarihinde ilk kez bir siyasi parti Türkiye nüfusunun çoğunluğuna doğrudan ulaşmıştı. Sonuç olarak, çiftçiler ülkesinin kalkınmasında ayrılmaz bir bileşen haline geldi ve yöneten ile yönetilen arasındaki geleneksel boşluk giderek kapanmış oldu.⁴

Seçimlerde devam eden başarısına rağmen Demokrat Parti'nin artan otoriter eğilimleriyle şekillenen politikaları, toplumun diğer kesimleri arasında memnuniyetsizliğe yol açtı. Hükümetin tüm muhalefeti ortadan kaldırma girişimi, 1960 askeri darbesi ile doruğa ulaştı. Sonuç olarak, DP resmen feshedildi, liderleri yargılandı ve 1924 Anayasası'nı ihlal etmekten suçlu bulunarak ya idam edildi ya da hapse atıldı. Fakat parti örgütünün resmen imhası birçok seçmenin siyasi tutumlarını değiştirmede; eski DP taraftarlarının çoğunluğu parti programına ve ideallerine sadık kaldı. Özellikle DP taraftarlarının güçlü olduğu Türkiye kırsalında durum buydu.⁵

² Makalede kullanılan ifadelerde tercih edilen zaman kipinde eserin orijinaline sadık kalmak kaygısıyla değişikliğe gidilmemiştir. Eserin yazıldığı tarih göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de çok partili düzene geçişin bütün yönleriyle canlılığını koruduğu bir dönemin konu edildiği kolaylıkla anlaşılabilir. [ç.n.]

³ Bu çalışmada, Türkiye'deki siyasi partilerden parti isimlerinin kısaltmaları ile bahsedilecektir. (CHP) *Cumhuriyet Halk Partisi*; (DP) *Demokrat Partisi*; (AP) *Adalet Partisi*; (YTP) *Yeni Türkiye Partisi*.

⁴ [ç.n.] Demokrat Parti'nin iktidarı ile birlikte Türkiye'de siyaseti şekillendiren yeni baskı grubu köylüler olmuştur. Bkz. Frank Tachau, "Turkish Provincial Party Politics", **Social Change and Politics in Turkey, A Structural-Historical Analysis** içinde (Edt.) Kemal Karpat, E.J. Brill, Leiden, 1973, s.283.

⁵ [ç.n.] Demokrat Parti'nin kapatılmasından sonra oluşan siyasal boşluk, Adalet Partisi ile başlayan merkez sağ çizgisinde Demokrat Parti'nin siyasal mirasına talip olan farklı

Bu süreçte ordunun pek çok hareketi bir bakıma, geçici hükümetin taşradaki seçmenin–siyasi tutumlarına duyduğu saygıyı yansıtmıştır. DP liderlerinin yargılanması açık bir şekilde, DP’li siyasetçileri seçmenin gözünden düşürecek şekilde kurulmuştu. Eski Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes’e yöneltilen ilk suçlamalar-bir köpek satışı ve gayrimeşru bir gönül ilişkisi- bu siyasetçileri sıradan seçmenlerin gözünde utanılacak suçlara bulaşmış kişiler seviyesine düşürme amacına dönüktü. Bu taktiğin göreceli olarak başarısız olduğu kanıtlandı ve 1961 seçimlerinde elde edilen sonuçlar ordunun korkularını teyit etti. Seçimlerden kısa bir süre önce kurulan ve öncelikle eski DP seçmenlerinin oylarını alan iki yeni partinin, Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Adalet Partisi (AP), toplam oyları DP’nin 1957 seçimlerinde kazandığı oy oranlarıyla neredeyse eşitti. Bu iki parti sırasıyla yaklaşık olarak %14 ve %35 oranlarında oy aldı. AP’nin toplam oy oranı CHP’nin %37’lik toplamına yaklaşmakla kalmayıp iki yeni partinin toplam oy ortalaması CHP’nin elde ettiği oy oranını büyük ölçüde aştı. 1950 yılından bu yana partilerin elde ettiği oyların yüzdeleri karşılaştırıldığında, Cumhuriyetçi ve Demokrat blokların olduğu gibi kaldığı açıkça ortaya çıkmaktadır. CHP’nin oy toplamı belirgin bir şekilde sabit kaldı. CHP, 1950 seçimlerinde elde ettiği %36’lık oy oranını 1954 seçimlerinde %35’e düşürmüştür. 1957 seçimlerinde %41’e yükselen CHP’nin oy oranı 1961’de ise %37’ye gerilemiştir. 1950’de %53’ten 1954’de %58’e çıkan DP oyları 1957’de %48’e düşmüş ve oylar iki yeni partiye kaymıştır. Bu istikrarlı seçmen tercihinin, bugün Türkiye’nin politik hayatına yön veren ana faktör olduğu söylenebilir. Yapılan son seçimde CHP, seçmenin %35’inin desteğini alarak çoğunluğu elde etmiş gibi görünmekte, DP’nin mirasını paylaşan siyasi partiler toplamda %50 ile DP geleneğini devam ettirmekte ve geri kalan oy küçük partiler arasında dağılmaktadır.

Köylüler nüfusun %80’ini oluşturduğundan kritik bir öneme sahip olan siyasi tercihleri iyi bir analizi hak ediyor. Öyle görünüyor ki, kırsalda yaşayan seçmenlerin ezici bir çoğunluğu Demokrat Parti’nin politikalarını desteklemeye devam etmektedir. Bu durumda cevaplanması gereken önemli bir soru, siyasi hayattan silinmiş bir partinin etkileri Türkiye’de demokratik yönetimin geleceği üzerinde ağırlığını sürdürdüğüne ilişkin olmalıdır. Eğer köylüler Sayın Menderes’in hatırasına sadık kalacaklarsa, köylüler ve Batı

isimlerdeki partiler tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Sedef Bulut, “27 Mayıs 1960’tan günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19, (Mayıs 2009), ss.73-90. Ayrıca bkz. Nuray Mert, *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2007.

yönelimli seçkinler arasında oluşan büyük boşluktan dolayı ülkenin geleceği sorunlu olacaktır. Bu sebeple, köylülerin siyasi partilere karşı olan tutumlarına özel dikkat göstererek kırsal Türkiye'nin siyasi dinamiklerini analiz etmek gerekir.⁶

1946 yılına kadar, köylü önemli bir siyasi faktör olarak ortaya çıkmamıştı. Liberal siyasal sistemin kurulması ile birlikte, politikacılar ücre köylerde faaliyet göstermeye başlamış ve bu tarihlerde siyasi partiler, nüfusu nispeten az olan kırsalda teşkilatlanmalarını hızlandırarak görünürlük kazanma yoluna gitmişlerdir. 1960'a gelindiğinde bu durum, artık köy yaşamının kabul gören bir parçası olmuş ve siyaset köylüler tarafından özellikle seçim zamanlarında hoş bir günlük aktivite olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Kırsal yerleşimlerde kurulan parti hücrelerinden merkezi komitelere kadar neredeyse ülkenin tamamında teşkilatlanan siyasi partilerde pek çok vatandaş önemli siyasal rol ve kimlik edinmeye başlamıştır. Türkiye'de köy toplumunun geçmişten bu yana geleneksel ilişki örüntülerine bağlı olmasından dolayı, partilerde görev alan bireyler genellikle yereldeki ileri gelen ailelere mensup olmuşlardır. Kırsalda yeni kurulan siyasi parti teşkilatlarında önemli görevler üstlenmek bu bireyler açısından oldukça doğal bir durumdu.

Bu dönemde, köylüler ya CHP'ye ya da yeni kurulan muhalefet partisi DP'ye katılmak üzere iki seçenekle karşı karşıyaydılar. Bu kararın alınmasında genellikle kırsalda yaşanan rekabet gibi yerel faktörler etkili olmuştur. Bir aile reisinin devlet ile yakın ilişki içinde olması CHP'ye de sadık kalınması ile sonuçlanırdı. Bu kişinin rakipleri, siyasi bir parti ile ilişki kurmanın ek statü ve güç kazandırdığını fark ettiklerinde, onlar da toplum içinde konularını güçlendirmek için anında muhalefet partisine katılırlardı. Bunun yanı sıra, pek çok kişi kendilerine daha önce yapılmış olan hakaretlerin ya da yanlışların intikamını almak gibi kişisel nedenlerle DP safında yer almıştır.⁷

⁶ Bu makalede kullanılan materyal, 1956-58 ve 1960 yıllarında yazar tarafından yapılan bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Orijinal çalışma, Ford Vakfı tarafından sağlanan burs; ikinci çalışma ise Kolombiya Üniversitesi bursu ile yürütülmüştür. Bu kuruluşlardan hiçbiri burada açıklanan fikir ve düşüncelerden doğal olarak sorumlu değildir.

⁷ Bazı durumlarda köylüler, memnun olmadıkları bir muhtarı değiştirmek için DP'ye katılırlardı. Kemal H. Karpat, *Turkey's Politics* Princeton University Press, Princeton, 1959, s.409. Ayrıca bkz. Fay Kirby Berkes, *The Village Institute Movement of Turkey: An Educational Mobilization for Social Change* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Teachers College, Kolombiya Üniversitesi, 1960, s.753; Louis V. Thomas and Richard N. Frye, *The United States and Turkey and Iran* Harvard University Press,

İdeoloji, parti yönelimlerini belirlemede sınırlı bir rol oynarken yereldeki gelişmeler bireylerin siyasal partilere olan bağlılıklarını şekillendirmede çok daha büyük bir öneme sahip oldu. Bu dönemde, çok az kişi partilerin program ve hedefleri hakkında bilgi sahibiydi. Her ne kadar bazı kişiler siyasal yapısını dikkatle inceledikten sonra partiye katılsa da, parti programları kayıt yaptırdıktan uzun zaman sonra⁸ üyelere ulaşıyordu.

Akrabalık ve aile geçmişi taşra siyasetinde temel belirleyici faktörlerdi. Dönemin kırsal Türkiye'sinde aile yapısı göz önüne alındığında, bir siyasi partiye üyeliğin genellikle aile reisi tarafından belirlenmiş olması hiç de şaşırtıcı bir durum arz etmemektedir. Doğal olarak, anılan dönemde köylülerin dünyası, ailesi ve aşiretinin ilgi ve tercihleriyle çevrelenmiş sınırlı bir hayattı. Bu bireylerin politik tercihler dâhil olmak üzere tüm eylemleri, mensup oldukları ailenin önde gelen kişinin hedefleri ve ihtiyaçları ile şekillenmiştir. Daha geniş anlamda siyasi sistemdeki tercih ve üyelikler, bireysel olmaktan öte akrabalık ilişkileri şeklinde bir görünüm sergilemiştir. Köylüler nadiren kendi tercihlerini yapar; genellikle aile reisinin yönlendirmesi ile hareket ederlerdi. Eğer aile reisi müfrit bir Demokrat ise tüm ailenin onu izlemesi oldukça muhtemeldi. Bu makalenin yazarı tarafından yapılan bir alan araştırmasının sonuçlarına göre; bir partinin almış olduğu toplam 62 kayıt içerisinde üyelerin 17'si aynı ailedendi. Kayıtlar kontrol edilirken, üyelere birinin kendisini, karısını, erkek kardeşlerini ve tüm akrabalarını parti üyesi olarak kaydettirdiği ortaya çıkmıştır.

Ulusal bir gazete için çalışan bir muhabir ve bir köylü arasında geçen diyalog bu durumu şu şekilde ortaya koyar: “Benim ailemde 62 kişi var. Harika dedim. Kaç kişi oy kullanabiliyor?” Otuz- otuz beş kişi. Kime oy verecekler?” Bu soruyu duyduğunda şaşırdı. Ben kime oy verin dersem ona! diye cevapladı.”⁹

Parti mensubiyeti genelde ailede saygı duyulan kişinin kararına bağlı olduğu için, her parti bu tarz kişileri üyesi yapmak için çabalamıştır. Bu kişilerin ikna edilmesi durumunda pek çok artı oy ve üyenin de kazanılmış olacağı muhakkaktı.¹⁰ Aslında, yazar bazı durumlarda, bir partinin popüler

Cambridge&Massachusetts, 1952, s.103. Ayrıca, siyasi sadakatin kişisel temellerini de açıklamaktadır. Hükümet liderlerine gücenen birçok birey, öç almak için muhalefet partisine katıldı. “Türkler, şahsi gururlarına sıkı şekilde bağlıdır... Öç alma fırsatı gelene kadar hakaretler yutulur ve başına basılır. Siyasi rekabetle beklenen fırsat bulunabilir.”

⁸ Bu, görünüşte ulusal bir eğilimdi. “Yerel gruplar bir araya gelir ve çoğunlukla parti programı konusunda bilgi sahibi olunmadan bir şube kurar ve DP yetkililerini daha sonra bilgilendirirdi...”, Karpat, s.411.

⁹ **Cumhuriyet**, 2 Ekim 1957.

¹⁰ Thomas'a göre; “... birçok köylü 1950 seçimlerinde, kendi özgür iradeleriyle oy kullanmış olsa da, genel olarak Anadolu'daki lider yönetici grupların etkisi altında kalmış ve oyları

olmayan köylüleri muhalefetin saflarına katmaya ve bu şekilde oyları bölüp azaltmaya çalıştığına dair bazı iddialarla da karşılaşmıştır.

Esasen, yerel siyasette yadsınamaz bir önemi olan akrabalık ve aile geçmişinin ulusal ölçekte de oldukça etkili bir faktör olduğu söylenebilir.¹¹ Geleneksel olarak kırsalda önde gelen aileler, yereldeki faaliyetlerde liderliği ellerinde tutuyorlardı. Tüm muhtarlar onlar tarafından ve aynı görüşten seçiliyordu. Bu dönemde siyasal partilerin neredeyse toplumun en küçük katmanlarını içine alacak şekilde genişlemesi ile birlikte, toplumda kabul gören bu kişilerin bu yeni siyasal kurumlarda etkili roller üstlenecekleri kesinleşti.¹²

Yerel otoritelerin ulusal kuruluşlarda görev almaları, onların artık sınırlı güç ve prestij sağlayan yerel işlerin dışına taşacaklarını da haber veriyordu. Ulusal siyasi partilerin toplumsal hayata girmesi, yereldeki liderlere saygınlık ve güç ile yükselmelerini sağlayacak bu kurumlarda yeni ufuklar açtı.¹³ Sonuç olarak, pek çok önde gelen aile, yerel parti organizasyonlarında aktifti ve tüm önemli şubelerde akrabaları ile birlikte sözleri geçiyordu. Siyasi farkındalık ile bu kişilerin faaliyet alanları ve görüşleri arttı. Bunun da ötesinde, yeni fikirler ve kişilikler kazanan yerel seçkinler köyün ötesinde yeni bir bakış açısı geliştirerek bunu toplumun geri kalanına yayma fırsatını yakaladılar. Yerel siyaset ile ilgili bir çalışma sayesinde bu anlamda önemli bir gerçek ortaya çıktı. Parti hiyerarşisinde ilerleme olasılığı, bu ailelere mensup olan yaşlılar için çoğu zaman düşük bir ihtimaldir. Aktif siyasette eğitim olgusu olmazsa olmaz bir koşul olarak görüldüğü için, siyasi partilerdeki görevler genç okuryazar aile üyelerine bırakılmıştır. Çünkü bu kuruluşlardaki temel işler hep kâğıt işi olmuştur. Bu durum, teşkilat

liderlerinin görüşlerini yansıtmıştır.“ bkz.Thomas, s.119; Karpat, ayrıca şunları da belirtmektedir: “... grup dayanışması, akrabalık ilişkisi... ve hemşerilik ilişkisi temellerinde siyasi partilerde giderek artan bir önem kazanmaya başlamıştır.” Bkz., Karpat, ss.93-94.

¹¹ Karpat'a göre; “... aile geçmişi önemli bir faktördür. Türkiye'nin şu anki parti liderleri, bazı istisnalar hariç, politik ve sosyal olarak önde gelen zengin sınıflara ait insanlardır. Toplum hayatında, az deneyime sahip ve yeterli eğitim düzeyi olmayan birçok birey, sadece ailelerinin geçmişlerinden dolayı ön plana çıkmıştır.”

¹² [ç.n.] Bu durum ilginç bir şekilde, Meşrutiyet yıllarında da taşrada gözlenen tabloyla benzerlikler taşımaktadır. Dönemin önemli siyasi ve entelektüel simalarından biri olan Hüseyin Cahit Yalçın, İttihatçı oluşumun taşradaki temsilcilerinin menfaatlerinin peşinde koşan nüfuz sahibi kişilerden teşekkül ettiğini aktarmıştır. Bkz. Hüseyin Cahit Yalçın, “Meşrutiyet Hatıraları 1908-1918”, **Fikir Hareketleri**, 3/123, s.293.

¹³ [ç.n.] Geleneksel toplumlarda siyasi partiler arasındaki rekabetin yerel otoritelerin gücüne güç kattığı gerçeği teorik olarak Samuel P. Huntington'ın da ortaya koymuş olduğu bir durumdur. Samuel P. Huntington, **Political Order in Changing Societies**, Yale University Press, New Heaven, 1968, s.444.

yöneticilerinin yüksek yetki sahibi kişilerden gelen parti yönergelerini okumayı, halktan gelen talepleri ve günlük faaliyetler ile ilgili notları iletmeyi ve siyasi olayları değerlendirmek için ulusal gazeteleri takip etmeye muktedir olmalarını gerekli kılmıştır. Taşradaki okur-yazar köylülerin siyasi partiler için aranan kişiler olmalarıyla eğitimin önemi ilk kez halk tarafından anlaşılmaya başlanmıştır. Toplumdaki bu tarz kişilerin saygınlık ve gücünün artmasıyla birlikte taşra Türkiye'sinde eğitim giderek önem kazanmaya başladı.

Eğitim ve kişisel gelişim konusundaki eksikliği nedeniyle, oldukça az sayıda köylü muhtarlıktan öte bir göreve heves ederdi. Örneğin, bir vekil adayı olmak için çeşitli ön koşullar vardı. İlk olarak, belirli bir kültür seviyesi ve eğitim geçmişi yani bir yüksekokul derecesi şarttı. İkinci olarak, kişi kendi kampanyasını idare edecek şekilde maddi açıdan iyi durumda olmalıydı, çünkü parti bütçesinden kısıtlı bir yardım sağlanmaktaydı. Sonuçta bir büro açmak için para gerekliydi ve sadece zenginlerin bu işlere yetecek gücü vardı.

Görünüşe bakılırsa, bu tanıma layıkıyla uyan kişiler özellikle avukat ve doktor gibi meslek ünvanlarına sahip kişilerdi. Örneğin, 1946, 1950 ve 1964 genel seçimlerinde İçel ilinde milletvekillerinin %74'ünü bu kişiler oluşturmaktaydı; dokuz avukat, sekiz doktor ve diğer mesleklerden altı üye bu yıllarda mecliste bu ili temsil etmişti.

Herhangi bir meslek kolunda profesyonelleşmiş kişilerin ezici üstünlüğü, entelektüel grupların siyaset arenasında lider pozisyonuna sahip olmaları gerçeğinden kaynaklanıyordu. Ayrıca, az sayıda köylü okuryazardı ve siyasetle uğraşmayacak kadar rahatı yerindeydi. Sonuçta, köylü kesimin siyasal temsiliyeti siyasi liderliği eskiden beri tekelinde tutan şehirli insanların elindeydi. Zamanla bu durum değişebilir, ancak günümüzde köylü ve taşralı elitlerin neredeyse hiçbiri, önemli kilit konumdaki siyasal bir görevi yürütmenin hayalini dahi kurmaz. Hayalini kurmuş olsalar bile kazanma şansları olmazdı.¹⁴ Bu durumun farkında olan pek çok yerel lider parti içerisinde aktif rol oynamaktan son derece memnundu.

Kırsaldaki eşrafın geleneksel muhafazakârlığı, kendi soylarının çıkarlarını koruma girişimlerine de yansımıştır. Tüm geniş ve önemli aileler

¹⁴ Türkiye örneğini inceleyen zeki bir gözlemci, toplumdaki önemli ayrımın köylüler ve köylü olmayanlar arasında olduğuna inanır. Bir ailenin köylü sınıfına gerilemesi felaket olarak farz edilirdi ve bundan kaçınmak için tüm olası tedbirler alınırdı. Toplumdaki bu bölünme göz önüne alındığında, "hiçbir aday kendi başına hakiki köylü sınıfına dâhil değildir. Kendisini olası aday olarak tanıttık herhangi bir kişi, köylü statüsünden tamamen köylü olmayan statüye geçmiş olur" ifadesi şaşırtıcı değildir. Thomas, s.118-119.

siyasi alanda lider bir konum elde etmiş olsa da, birçoğu akrabalarını her iki partiye de kaydettirerek geleceğini güvence altına aldı. Sonuç olarak, partinin seçim başarısına bakılmaksızın, bu aileler hiçbir mağduriyet yaşamayacak ve üstüne üstlük her türlü siyasi olasılıktan da yarar sağlayacaklardı. Bu model tüm ülkeye yayılmış gibi görünüyor. Örneğin, Tarsus'ta bir partinin başkanının erkek kardeşi diğer parti üyesiydi. Mersin'de, bir kardeş bir partinin gazetesini basarken, kız kardeşi de diğer partinin gazetesini basıyordu. Gaziantep'te, CHP ve DP başkanları ikinci dereceden kuzendiler.¹⁵ Etkin ailelerin pek çok yerde yerel parti organizasyonlarını kontrol ettiğine ve yerel eşrafın liderlik rolünü üstlendiğine dair şüphe yoktur.¹⁶

Bir ailenin, her iki partide de temsil edilme gereksinimi DP'nin 1950 seçim zaferinden sonra tamamen aşikâr oldu ve CHP'ye bağlı pek çok ailenin DP'nin 1950 seçimlerindeki başarısını gördükten sonra yeni partide de kontrolü kazanmayı hedeflediğine dair birçok örnek vardır.¹⁷ Ailenin refahını güvence altına alma isteği göçebelerin yerleşimlerinde de yaygındır. Burada da, lider aileler önemli görevlerde bulunuyorlar ve gerçekte güçlerini arttırmak için bir aileye belediye başkanı, kaymakam ve parti ilçe teşkilatı başkanı gibi birkaç saygın makamı katarak arttırmaya çalışıyorlar. Bu şekilde, ailenin gücü tam olarak sağlamlaştırılıyor ve geliştiriliyor.¹⁸

Bazı durumlarda, ailelerin siyasi kavgalarla ayrı düştüğü doğrudur. Muhtemelen böyle bir olayın nadir görünmesinin nedenlerinden biri, iki ana partinin farklılıklarının az olması ya da hiç olmaması ve pratikte felsefelerinin aynı olmasıdır. DP, yerel ve ulusal başarılarını gururla gösterirken muhalefet de aynı sonuçları heyecansızlıkla izledi ve gerçekte bu gelişme karşısında bir arayış içerisine girdi. Siyasette rekabet eksikliği çok yaygındı. DP ve CHP'nin önde gelen birçok siyasetçisi partiler arasında önemli bir farklılığın farklılığını olmadığını şahsen kabul etmişti.¹⁹

¹⁵ Richard Robinson, **Gaziantep After Five Years**, American Universities Field Staff, New York, 10 Mayıs 1955, s.18.

¹⁶ Richard Robinson, *Ekonomi ve Demokrasi* başlıklı mektubunda (10 Mart 1955), bunun Gaziantep, Erzincan ve Trabzon illerinde olan durum olduğunu belirtir.

¹⁷ Wolfram Eberhardt, "Change in Leading Families in Southern Turkey", **Anthropos**, XLIV, (1954), s.994. Ayrıca, taşrada bir kişinin CHP teşkilatının başında olduğunu ancak onun yeğenlerinin DP'den belediye başkanı ve parti başkanı olduğunu belirtiyor.

¹⁸ Wolfram Eberhardt, "Farmers in South Eastern Turkey", **Oriens**, VI, No.1 (1953), s.45.

¹⁹ İki parti programı arasında çok az bir farklılığın olduğu genel olarak kabul görmüştür. Bkz. Karpat, s.391, s.416. A. H. Hanson'a göre, "Democracy Transplanted: Reflections on a Turkish Election (1954)", **Parliamentary Affairs**, IX (Winter, 1955-56), ss.70-72, "... hiçbir belirgin parti politikası, rakip tarafın gürültüsünden çıkmış değildir. Hiç kuşkusuz, siyasi felsefe ve ekonomik görüşler açısından iki parti arasında çok az farklılık vardır... o

Bu konuya ilişkin duygularını ifade etmek isteyen ciddiyetsiz bir köylü şu atasözünü hatırlattı: “Eski hamam, eski tas, yalnız tellak değişir”. Ya da Ogden Nash’in belirttiği gibi:

Bazı siyasetler Cumhuriyetçi, bazıları Demokrat

Ama onların kavgaları dramatiktir

Ancak isimleri hariç

Onlar tamamen aynıdır

Görünür ideolojik benzerliklere rağmen her nasılsa birçok köylünün, iki büyük parti hakkında kesin fikirleri vardı. Bu düşünceler çoğu zaman basit ifadelerle açıklansa da, benzerlikler siyasi tutumların belirlenmesinde önemli rol oynadı. Birçok köylüyü DP’ye çeken sebeplerden birisi onların eski anılarıyla. Onlar “*Eski kötü günleri*” canlı şekilde hatırlıyorlardı. Birçok köylü, yazara yönetimdeki yetersizlik ve bürokratik baskı hikâyeleri anlattı.²⁰

zaman genel olarak, hiçbir parti, şekil olarak olumlu bir şeye sahip değildir. Demokratlar, halka güvenmekten memnundu, Cumhuriyetçiler de sistematik ve etkisiz şekilde bunu yok etmeye çalıştı. O zaman, Cumhuriyetçiler ve Demokratları Tweedledum ve Tweedledee (Birbirine tıpa tıp benzeyen iki şey) olarak sunmak tamamen adaletsiz olmazdı. Buna rağmen, iki parti arasında bu şekilde bir bağ kurma çok sakıncalı değildir. Karpat, bu durumun Türk demokrasisinin gelişme derecesinin imkânı olduğuna inanır. Bkz. Karpat, ss. 390-91. Hanson, insanlara birkaç siyasetçi arasında oylama imkânı veren seçimler düzenlemenin faydalarını merak etmektedir. Ayrıca, elde edilen demokrasinin, iki partiyi ayıran konuların eksikliğinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bkz. Hanson, “Democracy, etc.,” s.72. Ayrıca, Türkiye’de partiler arasında uyuma olması önemlidir, yoksa eğer iki parti ulusun refahı konusunda radikal olarak farklılığa düşerse yeni oluşan parlamento kurumları kırılma noktasına gelirdi.” İki partinin tarihi geçmişinden dolayı farklılıkların var olduğu göz ardı edilmemelidir. “İlk olarak, CHP iktidara bağlı olarak kuruldu, otoritede yer aldı ve daha sonra gün geçtikçe gücünü yitirdi. Demokrat Parti ise, sınırlı sayıda insan tarafından mecliste kuruldu ve kısa bir zaman içerisinde kitlelerin desteğini kazanıp onların temsilcisi haline geldi. İkinci olarak, CHP, acil ve radikal reformların gerektiği bir tarihi ortamda kurulmuştur; parti ruhu idealistik, fikirleri siyasi romantizimden etkilenmiş şekilde akademik ve yöntemleri zorlayıcıdır. Demokrat Parti ise, CHP’nin aşırılıkları ve oligarşik felsefesine tepki olarak doğmuştur. Sosyo-ekonomik koşullar ve otoriteden kaynaklanan memnuniyetsizliği dile getirmiş ve reel hayata ve bireylere yakın olmuştur. İki parti arasındaki esas farklılık bu temellerden doğmaktadır.” Karpat, ss. 416-17.

²⁰ Lord Kinross, “Turkey Today”, **Royal Central Asian Society Journal**, XLII (Ocak, 1955), s.38, köylülerin yönetime karşı olan tavırlarını şu şekilde ifade eder: “1950’de, . . . şehirlerden, ülkenin uzak ve gelişmemiş kısımlarına gelen adamlarınız vardı; modern eğitilmiş adamlar her türlü yeni fikirleriyle birlikte, bu köylülerle konuştular ve onlara istedikleri partiye oy vermede ilk kez özgür olduklarını söylediler. Vali ya da kaymakamı gücendirdiklerinde onları neyin beklediğini bildiklerinden ilk başta şüpheli yaklaştılar. Fakat sonunda, seçimin gerçekten özgür olduğunu fark ettiler ve topluca iktidardaki partinin, vali ve kaymakamın aleyhine oy kullandılar.” Ayrıca bkz. Howard A. Reed, “A New Force at Work in Democratic Turkey”, **Middle East Journal**, VII (Kış, 1953), s.34.

Köylüler ve idare arasındaki ilişki en iyi şekilde, devlet memurlarının ne zaman iş yaptırılmaları gerekse, muhtarları el altında tutmaları ile anlaşılabilir.²¹

O günlerde, hayat köylüler için bitmek bilmez bir mücadeleydi. Köylülerin çoğunluğu, yöneticiler ve bürokratlarla minimum bir temasla, zor ve izole bir hayat sürüyorlardı. Onlar genellikle kendi kıyafetlerini dokuyarak, yiyeceklerini yetiştirerek ve araç gereçlerini yaparak kendi kendilerine yetiyorlardı. Ara sıra pazara gitmek dışında, köylüler geleneksel ve geleneksel bir hayat yaşıyordu.²²

Hayat zor ve tatmin edici değildi, hükümet ise köylülere yardım etmek için çok az çaba harcıyordu. Köylülerin çoğunluğu, köylerinde gezen herhangi bir yabancıyı vergi tahsildarı ya da benzeri baş belası kişiler olarak görüyordu. Hükümetin kurduğu temaslara olan kayıtsızlıkları CHP'nin toplumun dini ve sosyal hayatına değişiklikler getirmesi ile daha da şiddetlendi. Büyük Atatürk'ün önderliğinde birçok ünlü reformlar başlatıldı: fes kaldırıldı, alfabe değişti, Avrupa kanunları kabul edildi ve diğer yenilikler hayata geçirildi. Devlet yöneticilerinin niyetlerine rağmen bu reformların, kırsaldaki etkisi çok az oldu. Bu durum, merkezi yönetimin uygulamadaki yetersizliklerinden kaynaklanıyordu. Çünkü yönetim köylüye çok uzaktı ve etkisizdi. Aynı zamanda, geleneksel davranış kalıplarını ve alışkanlıklarını değiştirmekte kararsız olan köylüler, psikolojik olarak bu değişikliklere hazır değildi. Sonuç olarak, bu lidere olan hayranlıkları, onun reformlarına yönelik pasif tavırlarla tavsamaya başladı.

CHP, bu büyük reform tecrübesinin başarı kredilerini hak ederken, bir yandan da tüm hatalarının ve aşırılıklarının suçlamalarıyla karşı karşıyaydı. Hükümet, Türkiye'yi aşırı hızlı modernleştirme telaşında, çoğunlukla merhametsizdi ve halka ait duygulara ve onların düşüncelerine dikkat etmiyordu. Belki de bu kaçınılmazdı. Belki de ancak cesur, yaratıcı, hırslı bir liderlik ile toplumun genelinde tam bir modernleşmeye girişilebilirdi. Mamafih, CHP'nin başarıyla sonuçlanan ve taşra kesiminin genelinde kabul gören sosyal değişiklikleri ve bu değişiklikleri pekiştirme çabaları nedeniyle partinin pek çok köylü nezdinde gördüğü saygı çok düşüktü. Geçmişte

²¹ İbrahim Yasa, "The Village as an Administrative Unit", **Studies in Turkish Local Government**, Public Administration Institute for Turkey and the Middle East, Ankara, 1955, s.60.

²² Zorlu ekonomik yaşam çok yaygındı. Köylüler önceden yaşadıkları kötü hayatı, eski yöneticilerin zorba davranışlarını hala hatırlıyordu ve "hiçbir CHP propagandası bunların yaşanmışlığını ya da Demokrat Parti'den beri hayatın daha iyi olduğunu onlara unutturamazdı." Hanson, s.72.

yaşananlar, idari yetersizlikler ve yöneticilerin katı tutumları hala pek çok köylünün aklından çıkmıyordu.²³

Hükümetin en çok nefret edilen aygıtlarından birisi, tek parti döneminde bireysel özgürlüklere neredeyse hiç saygı duyulmadan kullanılan jandarma teşkilatıydı. Dayak çok yaygındı ve birçok masum köylü hapse atılmıştı. Ne zaman bir polis ekibi herhangi bir kanun kaçağını yakalamak için köye inse, devletin bu temsilcilerine en iyi yemekler sunulur ve ağırlandı. Tüm bu zorbalık ve adaletsizlikten ötürü, jandarma teşkilatı ve hükümet, köylüler tarafından hiç sevilmezdi.

Bir köylü durumu şöyle açıklar: “Eğer bir mahkeme duruşmasında size ihtiyaç duyulursa, jandarmalar gelir ve keyfi olarak sizi alırlar. Siz iki ya da üç gün mahkemeyi beklemişsiniz onlar için önemli değildir. Bu sizin şanssızlığınızdır. Nezarethanede beklersin ve eğer şikâyet edersen dayak yersin.”

Demokrat Parti'nin 1950 zaferi, yalnızca jandarmanın yetkilerinin kısıtlanmasıyla sınırlı olmayan birçok reformun önünü açtı. 1947'de, jandarma hükümetin kontrolüne geçmişse de jandarma köylülere vergi ödeme ve çalışma zorunluluğunu yerine getirme konusunda baskı yapmaya devam etmiştir. Jandarma kontrol altına alınınca köylüler o kadar rahatlamıştı ki, DP uzun yıllar boyunca bu uygulamadan faydalandı.²⁴ Bu reform duygusu, iktidarın yeni bakış açısı ile de vurgulandı. Önceleri, devlet memurları, kendilerini köylülerden üstün görerek onlarla çok az temas halinde olmuştu.²⁵ Ancak şimdi, ilk işlerinin köylüye yardım etmek

²³ [ç.n.] Tek parti döneminde hükümetin taşradaki bazı rutin uygulamaları da köylüler açısından eziyet olarak algılanmıştır. İç Anadolu'da yer alan bir taşra yerleşmesinde siyasal davranışlar üzerinde yapılan bir araştırmada; devletin ormanlarda ağaçların kesilmemesi için almış olduğu sıkı denetimlerin halkta yarattığı bezginliğin 1950 seçimlerinde CHP aleyhinde bir sonuç yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bkz. Suna Kili, **Çayırhan: Bir Orta Anadolu Köyünde Toplumsal Değişme ve Siyasal Davranış**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, No:148, İstanbul, 1978, s.88.

²⁴ “... bugün bile, Demokratların taşradaki temel propaganda araçlarından birisi köylüleri jandarma baskısından kurtardıklarını iddia etmeleridir.” Karpat, ss.339-40.

²⁵ [ç.n.] Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte siyasal iletişim kanallarının da çeşitlendiği görülmüştür. Böylelikle taşra yerleşimlerinde ikamet edenler ulusal siyasete entegre olmaya başlamışlardır. Bkz. Ergun Özbudun, **Political Change and Political Participation in Turkey**, Princeton University Press, Princeton&New Jersey, 1976, s.153. [ç.n.] Siyasetçilerin seçim zamanlarında taşradaki miting ve propagandalar sırasında yapacakları yolculuklar için ihtiyaç duydukları araçların Türkiye'de otomotiv sektöründeki etkisi üzerinde ilginç bir değerlendirme için bkz. Serhat Güvenç, “Bir Soğuk Savaş Sembolü Olarak Jeep'in Türkiye Serüveni: 1954-1972”, **İlter Turan'a Armağan**, (Der.) Pınar Uyan Semerci, Boğaç Erozan, Nihal İncioğlu, İstanbul bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, ss.143-158.

olduğunu anlamaya başladıklarından beri memurların tutumu tamamen değişti.²⁶

Köylülerin siyasi tutumlarını incelerken göz ardı edilmemesi gereken diğer bir husus da, Türklerin II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan zorluklar için CHP'yi haksız yere suçlamasıdır. Bu dönem, ekonomik zorlukların olduğu bir dönemdi. Olağan bir savaş zamanına ait olan olgular: askere alınma, yüksek vergiler, kıtlıklar, büyük bir orduyu besleme gerekliliği yani kısacası, bir ulusun bütün gücüyle orduyu desteklemesinden kaynaklı tüm bu kaçınılmaz zorlukların köylülerin CHP'ye olan tavrında büyük bir etkisi olmuştur. Diğer yandan, CHP Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'na dâhil etmeyerek toplum nezdinde kredi kazandı. Türkiye'nin Cumhurbaşkanı ve parti lideri İsmet İnönü, köylüler arasında oldukça popülerdi ve onun sevilmesine neden olan şeylerden birisi o süreçteki dış politika anlayışıydı.

Bu son etken pek çok köylünün CHP'ye karşı nefretlerini de yok etmeye yeterli değildi. Buna rağmen, birçok köylü CHP'yi hararetli bir şekilde destekledi ve CHP de 1946-50 döneminde DP'nin yaptığı gibi, 1950 ve 1954 seçimlerindeki yenilginin şokuyla, köylülerin desteğini artırmak amacıyla aynı yoğun çaba harcamaya başladı. Ancak çabalar boşa çıktı ve CHP'nin 1957 seçimlerindeki yenilgisi bu konudaki başarısızlığın göstergesiydi.²⁷ Benzer şekilde, parti 1961 seçimlerine hazırlanırken de bu konuda az çaba harcamıştı.

Kırsaldaki oy tercihlerini etkileyen en önemli etkenlerden birisi de ekonomik kaygılardı. İdeolojinin tek başına kırsal siyasette küçük bir rol oynadığı ve benzer şekilde adayların kişiliklerinin de belirleyici bir faktör olmadığı bilinmektedir. Nitekim pratik olarak seçmen davranışlarını etkileyen başka bir siyasi neden yoktu.²⁸

²⁶ Ibid., s.340. Bu tutum, hükümetin tüm kademelerinde vardı. Celal Bayar, yeni demokratik hususiyeti ortaya koymak adına "meclisin ilk toplantısında açık bir jip içerisinde şoförün yanında oturarak Yakın Doğu'da onun pozisyonundaki bir adamdan beklenmeyen bir alçakgönüllülük göstermiştir." I.H.E., "The New Regime in Turkey," **World Today**, VI (1950), s.296.

²⁷ 1957 seçimlerinde CHP'nin yenilgisinin nedenlerini değerlendiren Karpat, önemli bir faktörden bahseder: "Parti temelde, köylerde jandarma baskısının yarattığı gergin ortamdan bihaber entelektüellerin liderliğine dayalı bir görünüm arz ediyordu." Bkz. Karpat, s.407.

²⁸ Robinson, bununla ilgili bir soruyu daha ortaya koymaktadır. Köylülerin Türkiye'de siyasi anlamda etkili bir sınıf olduğunu belirttikten ve onları olumsuz etkileyen yasalar konulursa köylülerin hükümete karşı cephe alacaklarını kabul ettikten sonra, Robinson şu soruyu sormaktadır: "Bir ekonomik grup sadece sayıca çokluğundan ötürü, hükümeti kendi lehine ve diğer siyasal grupların aleyhine kanunlar çıkarmaya zorladığında demokrasi başarılı bir şekilde işleyebilir mi?" Bkz. Robinson, "Economics and Democracy," s.3.

Ekonomik koşullar, bu nedenle seçmenler üzerinde dikkate değer bir etkiye sahip olmuş ve seçimlerde partilerin başarılarını etkilemiştir. Menderes hükümetinin 1954-57 döneminde yüz yüze kaldığı ekonomik problemler, DP'nin popülerliğinde keskin bir düşüş yaratmış ve partinin oyları dramatik bir ölçüde azalmıştır. Bu durum Türkiye'nin o yıllarda maruz kaldığı enflasyon ve ödeme dengelerindeki güçlüklerle bağlı olarak köylülerin ihtiyaç duyduğu şeylerin kıtlığından kaynaklanıyordu. Ayrıca, köylünün hasat sonucunda elde ettiği gelir, istediği ürünleri pazardan almasına yetmiyordu. Var olan memnuniyetsizliğe rağmen, köylüler yine de refah içindeydi. Dahası ülkenin ekonomik problemleri daha da kötüye gitmemişti, aksine iyileşme başladı ve 1960'ların başında koşullar iyiden iyiye düzelmişti. Aslında, DP'nin devam eden güç ve popülerliğinin ana nedenlerinden biri, köylülerin onu yeni oluşan bollukla özdeşleştirmiş olmalarından kaynaklanıyordu.

Köylüleri etkileyen diğer bir faktör de, hükümetin artan otoriter eğilimleriydi. Köylülerin çoğu, demokrasi veya özgürlük kavramlarının ne anlama geldiğini bilmiyordu. Onlara göre; *"iyi hükümet iyi iş yapandı."* İyi iş ifadesinin tanımı, tabii ki de, yollar, okullar ve toplumun faydalanabileceği benzer hizmetler üretmekti. Aktif siyasi hayatın içinde olanların gündeminde *"basın özgürlüğü"* gibi soyut ve belirsiz kavramlar olsa da, çok az sayıda köylü, bu denli karmaşık ya da soyut olan şeyleri algılayabiliyordu. Türkiye'nin taşra siyasetine hâkim olan bu bakış açısı DP tarafından fark edildi ve daha da vurgulandı. DP ve köylü buluşmalarında, ekonomik gelişmelere özellikle vurgu yapıldı. Örneğin, 1957 seçim kampanyası benzer çizgilerde yürütüldü. Köylülerin refahı, yaşam koşullarındaki gelişmeler ve hükümet baskısından kurtulmaya vurgu yapıldı. Sanayileşme teması tekrar ileri kullanıldı ve bu dönem boyunca yeni fabrikalar açıldı.²⁹

Kampanya sırasında, DP'li bir siyasetçi partinin zayıf ve güçlü yanlarını belirttiği konuşmasında *"Bizim vatandaşımız özgürlük değil, okul, yol ve su istemektedir"* demişti. Konuşmayı deneyimlerine dayanarak yapmıştı.

Köylünün kendi ilgi alanından ötesine olan ilgisizliği doğal, ancak neyse ki geçici bir durumdu. Toplumun düşük eğitim seviyesi ve demokrasinin Türkiye'ye yerleşme hızı düşünüldüğünde, köylülerle yapılan aşağıdaki konuşmanın seyri hiç de şaşırtıcı değildir:

Hangi partiyi destekliyorsunuz? CHP. Neden? Çünkü onlar üniversitelere özerklik verdikleri için mi? Ya basın özgürlüğü? Bilmiyorum. Ya hâkimlerin güvencesi? O bana baktı ve tekrar bakıp dedi ki, Efendim, bu hoş değil, siz benimle dalga geçiyorsunuz. Sinirliydi ve utanmıştı. Onu sakinleştirmeye ve

²⁹ Karpat, s.428.

moral vermeye çalıştım. Bunlar, daha önce yüzlerce konuşma ve binlerce kelime ile yazılmış olan konular diye ifade ettim. Sonunda ona sordum, O zaman söyle bana, neden CHP'lisin? O da bana şu şekilde cevap verdi, Tuz, sigara, at nalı, çivi ve her şey pahalı çünkü.³⁰

Ancak DP'nin gücü, ona karşı gelişen olumlu ve CHP'ye karşı duyulan olumsuz hislere dayanmaktaydı. Tarımsal gelişmeyi önceleyen bir ekonomik programı DP yürürlüğe koymuştu. Kötü planlanmasına, iyi yönetilememesine ve politik nedenlerle sekteye uğramasına rağmen, bu yeni ekonomik programın somut sonuçları, köylüleri DP'ye çekmişti. DP, Amerikan yardımlarıyla, yollar, çeşmeler, okullar ve fabrikalar inşa etmeye başladı; bu dönemde traktörler ithal edildi ve köylülere verilen tarım desteği artırıldı. Bu gelişmelerin yaşandığı koşullarda köylüler, hükümetin birçok alanda kendilerinin ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılamasına yardım ettiğini hissediyordu. Bu dönemde uygulamaya konulan birçok girişimin öncülüğünü CHP yapmış olmasına rağmen, bu uygulamaların siyasi dönütünü almış olan parti DP olmuştur.

Yine de, özellikle bir şey DP tarafından başarılmıştır. DP, köyü ulusal siyaset sahnesine entegre etmiştir. Ayrıca, köylüleri kendi saflarına katan ve organize olmamış olsa bile onları aktif şekilde harekete geçiren de DP'yd. DP'nin bu alanda gösterdiği liderlik, köylüleri heyecanla kendilerine çekmeyi isteyen diğer partiler tarafından izlenmiştir. İlk defa, milletvekilleri ve politikacılar köyleri ziyaret etmiş ve oylarına talip olmuşlardır. Bu tavır, etkisini tüm topluma yavaş yavaş yayan büyük ve çok esaslı bir değişikliğe zemin hazırlamıştır.³¹

Köylü, bu durumdan fayda sağlamada gecikmemiştir. Köylüler, hükümetle olan temaslarından bazı çıkarlar sağlayarak ve daha az yükümlülük altına girerek yeni durumun tadına varmıştır. Ayrıca, hükümetin eski gücünü ustalıklı yıkarak yeni bir güç yapısı oluşturulmuştur. Şimdilik,

³⁰ Görünüşte, ekonomik koşullar, 1950'de olduğu gibi 1957'de de önemliydi. Thomas, bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir: "Küçük kasaba halkı ve köylüler demokrasinin daha iyi yönleri konusunda kararsız olabilirler ve konuşmayı 'Ben bir Demokratım' diye açmışlarsa sizin 'neden' diye sorduğunuz sorunuza fazla bir cevap veremeyebilirler. Fakat hükümetten korkmadıklarına dair göz kırpan bir ipucu ortada yoktur. Türkiye Cumhuriyeti'nin köylüler üzerindeki etkisi büyük bir başarı olarak anılmayı hak etmektedir. Demokratların tüm bölgelerde ve tüm sosyal sınıflarda yaptığı tartışmaların çoğu ekonomi ile ilgiliydi. Fiyatlar aşırı yüksek, hükümet aşırı pahalıya mal oluyor; vergiler aşırı yüksek." Bkz. Thomas, s.109.

³¹ Karpat, s. 332, ayrıca şu sonuca ulaşır: "Demokratların 1946 ve 1950 sürecinde ve hatta daha sonrasındaki büyük başarısı, sıradan bir bireyde var olan içten bağlılık ile halkın desteğini harekete geçirme kabiliyetini ortaya koymaktadır. Bireylerin doğuştan var olan kabiliyetlerinin tanınması, bireylerin aktif siyasete kendi görüşleri temelinde katılmalarının güvence altına alınması, kendi içinde çok derin bir reformdu.

en azından siyasi iktidar baskın bir etki kaynağıdır ve bir memuru ya da yetkiliyi parti hiyerarşisi ile kontrol altına almak sıklıkla mümkün olmuştur. Köylüler ilk defa, Atatürk'ün onlara dediği şekilde “*Bu asıl sahibin huzurunda*”³² hizmetçi değil efendi olduklarını hissetmeye başlamıştır.

Muhtemelen, köylüler henüz demokrasi ve özgürlük gibi kavramların önemini fark etmeye başlamıştı. Aslında bu durum, köylülerin sözü geçen kavramlarla ilk akla gelen ifadeleri anlamasından dolayı olabilirdi. Örneğin bu metnin müellifi, bir DP parti oturumunda, bir bakanın “altın anahtar” ifadesini köylülerin rolünü tarif etmek için kullandığına tanıklık etmiştir. “Siz, sahip olduğunuz oylarla bir anahtara sahipsiniz, biz hükümet olarak sizin hizmetçiniziz, sizler de bizim efendilerimiz. Eğer bizim yaptığımız şeyi beğenmezseniz, elinizdeki anahtarı kullanıp bizi iktidardan indirmek için oy verirsiniz.” Haftalar sonra, yazar köylülerin bu konudan başka bir şey konuşmadıklarına şahit olmuştu. “Nasıl, sevdiniz mi bunu? diye sorup kendi sorularına şu şekilde cevap verirlerdi: “Biz, sadece fakir çiftçiler, efendiyiz. Hükümete ne yapacağımızı söyleyebiliriz.”

Buna karşın 1960 askeri darbesi, ülkedeki gerçek gücün köylülerin değil, Türk toplumunu yöneten bilindik aydın-elit sınıfın ellerinde olduğunu ortaya koymuştur. Bu dönemin önemli trajedilerinden birisi, köylünün 27 Mayıs Darbesiyle siyasal güç merkezine yeniden yerleşen bu sınıfların 1950’li yıllar boyunca DP iktidarına giderek yabancılaşmasını fark edememeleriydi. Devrimle yaşanan sürpriz ve memnuniyetsizliğe rağmen, köylüler sessiz kalmıştı. Geleneksel olarak daima güce büyük saygı duyan ve ihtiyatlı olan sıradan bir köylünün var olan durumun gerçeklerini görmemezlikten gelme ihtimali yoktu.

Ancak bu temel gerçekliğe karşın köylüler, kendi durgunluğu içerisinde küskün ve düşmandı. Köylü, DP hükümetleri yönetiminde yaşanan ekonomik gelişmeleri, kazandığı saygınlığı hatırlıyor ve diğer sınıfların memnuniyetsizlik nedenini anlayamıyordu. Bir üst rütbeli subayın şunları söylediği rivayet edilir: “Eğer biz DP’li bakanları anayasayı çiğnemekle suçlarsak, köylüler bizim ne tür bir yalan söylediğimizi merak edecektir.” Gelenek odaklı toplumda yaşayan köylüler, DP hedeflerini savunmaya devam etmiştir.

Bu duygunun gücü asla hafife alınmaz. Daha önce bahsedilen seçim sonuçlarında bu durumun yansımaları görülmüş ve ayrıca yeni koalisyon hükümetinin etkili bir şekilde faaliyet gösterememesinde de önemli bir faktör olmuştu. Tutuklanan DP liderlerine genel af çıkarmak için sürdürülen teşebbüsler, birçok politikacının ya bu kişilerin özgür olmayı hak ettiklerini

³² Köylülerle ilgili bu ifade, Mustafa Kemal tarafından TBMM’de 1 Mart 1922’de yapılan bir konuşmadan alınmıştır.

düşündükleri ya da oy almak için bu tür talepleri tekrarladıklarını göstermektedir. İnönü'nün yakın zamanda olası bir askeri idareye dönüşün tüm tehlikelerini vurgulayarak istifa etmesi, kendi pozisyonunu güçlendirme çabasıydı.

Bu hamleye karşın, gelecek belirsiz görünmektedir. Ulus, temel meselelerde ikiye bölünmüşken yeni bir koalisyonun ülke problemlerini çözebileceği şüpheli görünmektedir. En önemli husus, ülkenin refahı için elzem olan ekonomik gelişme olmalıdır. Bu durum, ekonomik kaygılar ile şekillenen köylülerin siyasi tutumlarını doğrudan etkileyecek ve onların hayat standartlarındaki iyileşme yeni hükümet ile uzlaşmalarını kolaylaştıracaktır.

Ancak, maddi anlamdaki ilerleme tek başına yeterli değildir. Hükümet, köylülerin isteklerini dikkate almalıdır. Yeni hükümet köylülerin DP'nin onlara kazandırdığı yeni statüye vurgu yapan ve onların problemleriyle gerçekten ilgilendiği duygusunu veren politikalarına olan sempatisini anlamalıdır. Köylünün refahı ve ulusal politikaya eklenmesi kesinlikle bir siyasi gerekliliktir. Bu alandaki her çaba, yönetici seçkinler ile vatandaşlar arasında var olan mesafeyi yok etmeye yönelik olmalıdır.

Bu, zorlu bir mücadele olduğu için sonuç elde etmek de bu oranda güç olacaktır ve bu zorluğu yok etmek için açık fikirli liderlik ve becerikli bir yönetime ihtiyaç vardır. Alternatifi yok, eğer şimdiki bölünme devam ederse: bir yanda küskün ve onun refahıyla samimi olarak ilgilenmiş görünen bir partinin hatırasına bağlı gelenek odaklı köylü, diğer yanda kırsalda sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamada yetersiz kalarak güven veremeyen hükümet ile demokratik kurumlar etkili bir şekilde işleyemeyecektir. Köylüler ve hükümet her ikisi de ülkenin iyiliği için sadece uzlaşarak beraber çalışmalarının Türkiye'de demokrasiyi kurtarabileceğini öğrenmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Huntington, Samuel P., **Political Order in Changing Societies**, Yale University Press, New Heaven, 1968.

Karpat, Kemal H., **Turkey's Politics**, Princeton University Press, Princeton, 1959.

Kili, Suna, **Çayırhan: Bir Orta Anadolu Köyünde Toplumsal Değişme ve Siyasal Davranış**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, No:148, İstanbul, 1978.

Mert, Nuray, **Merkez Sağın Kısa Tarihi**, Selis Kitaplar, İstanbul, 2007.

Özbudun, Ergun, **Political Change and Political Participation in Turkey**, Princeton University Press, Princeton&New Jersey, 1976.

Robinson, Richard, **Gaziantep After Five Years**, American Universities Field Staff, New York, 10 Mayıs 1955.

Thomas, Louis V. and Richard N. Frye, **The United States and Turkey and Iran**, Harvard University Press, Cambridge&Massachusetts, 1952.

Makaleler

Bulut, Sedef, "27 Mayıs 1960'tan günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.19, (Mayıs 2009), ss.73-90.

Eberhardt, Wolfram, "Farmers in South Eastern Turkey", **Oriens**, VI, No. 1 (1953), ss.32-49.

_____, "Change in Leading Families in Southern Turkey", **Anthropos**, XLIV (1954), ss.992-103.

Güvenç, Serhat, "Bir Soğuk Savaş Sembolü Olarak Jeep'in Türkiye Serüveni: 1954-1972", **İlter Turan'a Armağan**, (Der.) Pınar Uyan Semerci, Boğaç Erozan, Nihal İncioğlu, İstanbul bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, ss.143-158.

Hanson, A. H., "Democracy Transplanted: Reflections on a Turkish Election (1954)", **Parliamentary Affairs**, IX (Winter, 1955-56).

I.H.E., "The New Regime in Turkey," **World Today**, VI (1950), ss.289-296.

Kinross, Lord, "Turkey Today", **Royal Central Asian Society Journal**, XLII (Ocak, 1955).

Reed, Howard A., "A New Force at Work in Democratic Turkey", **Middle East Journal**, VII (Kış,1953), ss.33-44.

Tachau, Frank, "Turkish Provincial Party Politics", **Social Change and Politics in Turkey, A Structural-Historical Analysis** içinde (Edt.) Kemal Karpat, E.J. Brill, Leiden, 1973, ss.282-288.

Yalçın, Hüseyin Cahit, "Meşrutiyet Hatıraları 1908-1918", **Fikir Hareketleri**, 3/123.

Yasa, İbrahim, "The Village as an Administrative Unit", **Studies in Turkish Local Government**, Public Administration Institute for Turkey and the Middle East, Ankara, 1955.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet

Tezler

Berkes, Fay Kirby, **The Village Institute Movement of Turkey: An Educational Mobilization for Social Change** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Teachers College, Kolombiya Üniversitesi, 1960.